

САКРАЛЬНЕ В ДУХОВНОМУ ПРОСТОРИ ГЕРОІВ ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ ТА ІВАНА ЧЕНДЕЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 28.

УДК 811.161

Дубровський Р. Сакральне в духовному просторі героїв Галини Гордасевич та Івана Чендея; 8 стор.; кількість бібліографічних джерел – 5; мова – українська.

Анотація. У статті розкривається значущість сакрального в духовному житті героїв повістей «Ноїв ковчег» Галини Гордасевич та «Іван» Івана Чендея. Увагу зосереджено на особливостях показу ролі релігії у зображуваних мікросоціумах.

Ключові слова: молитва, сакральність, священник, сфера Sacrum, часопростір.

Технічна революція, зміна соціальних устроїв, зрушення в системі «культура – цивілізація» змушують суспільство в цілому і кожну людину зокрема мислити і діяти по-новому, перебудовувати свої відносини із зовнішнім світом, виносячи на перший план нові пріоритети. Проте незмінним повинно залишатися те духовне «осердя», яке робить нас людьми, Homo Sapiens. І знаходиться воно у сфері нашої віри, роблячи тим самим людину іще й представником виду Homo Religiosus – людини релігійної. Наше ставлення до релігії, до її постулатів, як правило, є одним з основних показників як світовідчуття особи, так і її духовної чистоти. Це важливо у наш час, де часто розвиток високої елітарної культури (власне, як і культури особистості) відстає від пропозицій культури масової, як і духовний рівень суспільства відстає від рівня технологічного. Тому дослідження сфери Sacrum є особливо актуальним. Це стосується і художньої літератури, де ця сфера яскраво відображена, адже їй належить не остання роль у формуванні духовного ідеалу.

Метою нашої статті є дослідження релігійності героїв повістей «Ноїв ковчег» Галини Гордасевич та «Іван» Івана Чендея як джерела духовності та моральної еволюції. Досягнення поставленої цілі аналізу є можливим завдяки вирішенню таких завдань:

- 1) визначення місця, яке займає зображення релігійних понять та релігійного життя героїв у досліджуваних текстах;
- 2) розкриття особливостей духовного ідеалу у творах обох авторів та ролі релігії у його формуванні;
- 3) показ значення сфери Sacrum у духовній еволюції героїв.

Сакральне є об'єктом уваги таких зарубіжних та вітчизняних дослідників, як Т. Гаврилук, Е. Дюркгайм, Н. Задерблом, О. Клевконін, М. Н. Кунцлер, Ж. ван дер Леу, Р. Отто, Л. Романчук, Н. Семашук та ін.

У повістях «Ноїв ковчег» Галини Гордасевич та «Іван» Івана Чендея зображено близькі часові відрізки. У першій повісті це роки Великої вітчизняної війни, у другій – повоєнні роки. Однак не тільки це є «єдналим містком» між двома творами. Це, в першу чергу, місце релігійності кожної людини та церкви як духовного об'єднання певної спільноти у протистоянні зовнішнім деструктивним чинникам.

Якщо у Галини Гордасевич ними є лихоліття війни та загроза фізичного знищення, то в Івана Чендея – боротьба з релігійними «пережитками», що зводиться до банальної бездуховності та вакханалії.

«Сучасний тлумачний словник української мови» (за загальною редакцією В. Дубічинського) визначає термін сакральний як «священний, заповідний» [4, с. 784]. Таким священним для більшості героїв обох повістей є їхнє світорозуміння, де Бог – Творець усього суцього, молитва, церква, релігійні обряди. Усе це невіддільно пов'язане із особою священика, який не лише створює для пастви місток між земним та трансцендентним часопростором, але і сам ревно дотримується усіх чеснот, які проповідує. У «Ноевому ковчезі» постать священика (отця Іларія, Леоніда чи Володимира) завжди на першому плані. Він – центр усього життя: духовного і світського. Так, обійстя отця Іларія поступово стає прихистком, «ноєвим ковчезом», що рятує багатьох людей. У повісті «Іван» постать священика ніби й знаходиться на другому плані, однак декорації на першому плані змінюються, а цей «другий план» лишається незмінним, бо він – істинний. Так, головний герой Іван Каламар був головою сільради, керівником сільського споживчого товариства, завідувачим громадським харчуванням і зрештою став ніким. В опозицію йому Іван Чендей поставив отця Івана Стаха, для якого «перший план» був ніколи не потрібним, однак його позиція була твердою, зрозумілою, і саме життя показало істинність його поглядів і повчань.

Цікавим в обох авторів є зображення церкви і почуттів, що охоплюють людину в ній. Тут час тече по-іншому, торкаючись людей, але не торкаючись самої споруди, де живе вічність, адже вічним є Бог.

«Отець Іларій любив свою церкву, в якій правив уже без малого тридцять років. Як тоді, давно, молодим, щойно висвяченим, зайшов сюди, щоб відправити вперше службу, і його раптом охопило тривожне піднесення, передчуття, що ось за хвилину він, грішна людина, буде предстояти перед Божим ликом за всіх тих людей, які зберуться в цьому храмі, так це відчуття і залишилося з ним на все життя. Минали роки, приходив життєвий досвід і збільшувалося розуміння ваги гріхів усього людства і відчуття своєї відповідальності за душі парафіян перед Всевишнім» [1, с. 32].

«Запахло дивно проскурами, ладаном, вос-

ковими свічками. Як у далекі літа, коли заходив сюди з батьком погрітися в ті зимові неділі та свята між утреною і літургією, коли з полоники палило студеним вітром, а на ріці біліла крига. Ще малим хлопчиком був, як заходив сюди. Тепер думає, що в цій оселі час зупинився назавжди і млосним сопухом, і навіть іконою Івана хрестителя на стіні проти самих вхідних дверей, і плішами на мурованому димарі, і відром-бляшаником у кутку праворуч, щоб прохожсям зручно води напиться» [5].

Цікаво, що це відчуття позачасовості приходить і до атеїста Івана Каламара.

Власне, священник зображується обома авторами як звичайна людина. Більше того, показ фізичної праці служителя культури доводить те, що можна, будучи звичайною земною істотою, жити глибоким духовним життям. Так, отець Іларій та отець Володимир («Ноїв ковчег») виконували більшість домашньої чоловічої роботи:

«Але тепер цю роботу взяв на себе отець Володимир. Воно було й до речі, бо людей прибуло, треба було опалювати зайву кімнату, треба більше готувати їсти, та й узагалі – іде до зими, треба більше топити в грубах. Потім отець Володимир визвався відвезти зерно до млина і повернувся звідти такий припорошений мукою, що Інна засміялася» [1, с. 57].

А отець Стах («Іван»), знявши свою рясу, перетворювався на дбайливого господаря, що дбає про сад не гірше, як про свою паству:

«Дерева квітнуть у ту пору весни, коли небезпека приморозків минула; в садах багато сортів, що їх він і вивів. Ні, вже не цей самий, нинішній отець Стах, бо попівські одяги скинув, бо він уже просто садівник у колгоспі — порастає в шкільці, садить і щепить, вирощує... Вчить інших, як вирощувати, бо треба садами засадити цілі великі околиці» [5].

У свідомості релігійної людини сакралізується навіть світ природи, створеної Богом. Це дозволяє героям розуміти Всесвіт і своє місце у ньому, адже, як зазначає Р. Коллінз: «У релігіях завжди є зв'язок між священним світом за межами нас і чимось священним всередині нас самих. Бог одночасно – і ззовні, і всередині» [2, с. 437].

Отець Стах з особливою любов'ю і трепетом ставить до природи, що оточує його:

«Він тепер уже запаху ладану не чує, дарма сизий димок в'ється перед самим обличчям. Бо широке поле йому пахне травами і квітами, сади повивають його ароматами, а груди розтирає лоскотний дух нив. Тепер уже йому побожно співають не дяки, а неземними голосами захлинається пташина доокіл, співає нива і сіножать, співають гори, співає небо дивним гомоном» [5].

Таке ж ставлення до природи і в отця Іларія:

«Отець Іларій пройшов стежкою в дальній кінець саду, де починався крутий спуск до ріки. За рікою, за лугом, за темним лісом, який замикав горизонт, небо уже набрало зеленуватого відтінку, а на самому краї навіть порожівело. Отець Іларій

кілька хвилин постояв, дивлячись на схід, уявляючи собі, як десь там далеко, за лісом, ген-ген, сонце вже встало, таке золоте, веселе, прекрасне, тепле навіть зараз, восени, бо від одного погляду на Боже сонечко стає тепліше на душі» [1, с. 27].

Як доречно зауважує Петро Скунець, «духовне начало в повісті «Іван» торжествує над пожадливістю і самовпевненістю тимчасової влади» [3]. Яскраве протиставлення отця Стаха й Івана Каламара у повісті «Іван» показує, наскільки вище духовно знаходиться релігійна людина. Причому ця релігійність не заважає життю матеріальному, фізичному, однак стоїть над ним. Іван Чендей показує це у колоритному діалозі двох Іванів, де Іван Стах твердить:

«Хтось скаже — наша наука застаріла. Та я і сам не кажу, що вона не застаріла... Але я хотів би знати: що ти їм даси? Що ти сам даси їм замість неї? Коли у них є не тільки отут! — Стах узявся рукою за черево, а далі перевів долоню до серця: — Коли у них є і отут... Що ти їм даси, коли вони чогось та потребують...» [5].

Зрештою, це не протистояння двох людей, а протистояння одного невігласа усій природі світу. Навіть музика Ясенова розуміє, що у Всесвіті є вища справедливість, де за всякий гріх – своя відплата:

«Усяке зло, усяка біда, усяка неміч на чоловіка паде за гріх! Мала — за малий, велика — за великий!..» [5].

Нарешті й Іван Каламар зрозумів це й почав шукати шлях у сакральний світ:

«— А де мій Бог? Де мій Бог? — голосно гукнув і опустив здорову ногу з крайниці. Тиша нічної палати ніби кепкувала над ним — ніхто не прокинувся, ніхто не зайшов з коридора. Усе, здається, в лікарні помовкло, послухало, вимерло. Іван упав і зойкнув: — Де мій Бог?» [5].

Та він навіть не зумів усвідомити ваги своїх гріхів і покаятися. Хоча був на шляху до цього каяття. Для показу цього автор майстерно виводить його поза рамки астрономічного часу, вільно поводить із простором, виявляючи те глибинне сакральне осердя, яке насправді є в кожній людині. Камінчик, який Іван знайшов у дитинстві і який вважав золотим, тепер стає іще ціннішим, адже із ним пов'язаний, як це не дивно, його найшасливіший день. Це своєрідний символ внутрішнього (обов'язково сакралізованого!) світу, де матеріальні цінності, на відміну від духовних, не мають ніякого значення. Цей момент – мить повернення до природного стану, коли душа панує над тілом, а не навпаки. Іван розуміє, що разом із «десакралізацією» він втратив самого себе. І це стало внутрішньою трагедією головного героя.

Увійти у світ трансцендентного допомагають певні зовнішні дії, які в уяві людей набувають особливого сакрального значення. І в Галини Гордасевич, і в Івана Чендея є опис таких дій. Він посідає особливе місце у творах, оскільки допомагає зрозуміти духовні орієнтири героїв. Так, отець Леонід («Ноїв ковчег») сприймав богослужіння наступним чином:

« Для нього кожне богослужіння було як урочиста вистава, в якій він грав головну роль, а головним його завданням було настроїти людей на побожний лад, викликати в їхніх душах скруху і покаяння» [1, с. 73].

Так само до обрядів ставиться й отець Стах («Іван»). А для атеїста Івана Каламара це не більше, ніж «пережиток»:

«– Паски посвячу я! – Подумаєш, мудрість яка!.. Бризну кропилом наліво, направо, махну кадилом по бабах та по дідах – і все буде готово!.. – Гм!.. Я, отче святий, говорю так, як думаю! А вам кажу на розум: і хрещення, і свячення, і пости, і богослуження – обман простого народу!» [5].

Таке розуміння й приводить зрештою його до духовної кризи. І коли він помирає, у цьому вбачається вища справедливість, про яку йому й говорив Ясенова і якої він так і не зрозумів: «Усяка неміч на чоловіка паде за гріх!».

Особливе місце в обох повістях відводиться феномену молитви, що підносить людину до Бога. Вона здатна долучити героїв до того, що навіть їхній розум не здатен осягнути. Однак кожен віруючий розуміє (чи радше відчуває), що вона допомагає створити гармонію на землі:

«Церква була висока, а небо над церквою

було ще вище, а вже там, на висоті, яку слабкому людському розумові й уявити було неможливо, десть у горніх висях перебував всемогутній, всевідучий і всеблагий Господь Бог, і туди, до Нього, долаючи віддалі, рвалася з сотень грудей і летіла палка молитва:

– ...святий безсмертний, помилуй нас!» [1, с. 75].

« На землі, синку, все живе молиться, бо свій порядок має. Коли ясне сонечко ще спить, моляться соловій у верболозі; моляться трави і дерева до неба, моляться корівка й овечка, коли лягають спати; ще і цвіркун уночі цвірінчить, бо і він, небожатко, хоче ясної днини в здоров'ї діждатися... » [5].

Отже, в обох повістях сакральному відводиться особливе місце, що інтегрує духовне і тілесне єство героїв. Ця «інтеграція» персонажам повісті «Нойв ковчег» Галини Гордасевич необхідна для виживання в нелегкий час війни, а в повісті «Іван» Івана Чендея вона допомагає відчувати світ і розуміти своє місце у ньому. Обидва автори майстерно показали роль сфери Sacrum у духовному житті, яке, власне, без неї уявляється немислимим, як є немислимою і духовна еволюція. Тому саме тут криється майже невичерпний виховний потенціал, що може зробити кожного із нас кращим.

Література

1. Гордасевич Г. Л. Твори / Галина Гордасевич. – Львів: Каменяр, 2006. – (Серія «Спадщина»). – Т. 2: Проза / Упоряд. Б. Гордасевич; Худож. оформл. сер. І. Штурми. – 2007. – 326 с.: іл.
2. Коллинз Р. Социологическая интуиция / Р. Коллинз // Личностноориентированная социология. – М.: Академический проект, 2004. – 604 с.
3. Скунець П. Остання путь патріарха . Іван Чендей / Петро Скунець // Трибуна. – 2005. – 3 грудня.
4. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х., 2006. – 1008 с.
5. Чендей І. Іван / Іван Чендей // Бесплатная виртуальная электронная библиотека “ВВМ” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кн. : http://www.velib.com/book.php?author=ch_430_1&book=chendejj_ivan_ivan&part=tri_ivani

Роман Дубровський

САКРАЛЬНО В ДУХОВНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ГЕРОЕВ ГАЛИНЫ ГОРДАСЕВИЧ И ИВАНА ЧЕНДЕЯ

Анотация. В статье раскрывается значимость сакрального в духовной жизни героев произведений «Ноев ковчег» Г. Гордасевич и «Иван» И. Чендея. Главное внимание сконцентрировано на особенностях изображения роли религии в созданных авторами микросоциумах.

Ключевые слова: молитва, сакральность, священник, сфера Sacrum, хронотоп.

Roman Dubrovskyy

SACRED NOTIONS IN THE SPIRITUAL SPACE OF HEROES BY GALYNA GORDASEVYCH AND IVAN CHENDEY

Summary. The article deals with the value of sacred notions in the spiritual life of the heroes of narratives “Noy’s Ark” by G. Gordasevych and “Ivan” by Ivan Chendej. The main attention is concentrated on the peculiarities of the exposition of the role of religion in the described microsocieties.

Key words: blessing, sacrality, priest, sphere Sacrum, temporal space.

Дубровський Роман – асистент кафедри української мови та літератури Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка.